

PŁOMJE

Serbski casopis za žiši

lětník
2021

1





Chto móžo derje wótšacowaś? Wer kann gut schätzen?

Nad našymi kšywami som mógať wjelicku šwitu (*Vogelschwarm*) wót-mólowaś, kótaraž jo pó droze na šople pódpołdnjo pla nas wótpocnuła (*rasten*). Su to byli skandinawiske górske zeby (*Bergfink*). Som je pší lešenju sfotograférował, ale jano žél z nich jo linsa mójeje kamery zapópadnula. Wótšacuj raz, wjele ptaškov jo wižeś, nježli je licyš!

Jo jich a) 198 b) 301
abo c) 578?

Wjele glickow ma gódowny bom?

Wie viele Nadeln hat ein Weihnachtsbaum?

To wěscé njejo nichten licył. Dokulaž pak som byl wjelgin narski, wjele glickow ma taki gódowny bom, som slědne gody raz wopytał to na někaki part zwěscíš. Wšykne glicki licyś – za to by wěscé až do jatš trjebał. Togodla som wóstajíl mój škrjok – dwa metra wusoki – tak dlujko stojecy, až jo byl wjelgin suchy. Pótom som bom tšešl (*schütteln*), wšykne glicki su padnuli na bełu papjeru pód bomom. Som tu kopicu ważył – dogromady 796 gramow jo to wucyniło. Pótom jo aptejkař ważył jaden gram – a to jo było 603 glickow. Tak som mógał wulicyś, až jo škrjok měl něži 480 000 glickow!



Lube cytařki a cytarje!

Wutšobnje Was witam w lěše 2021!
Nažejam se, až sčo zasej poľne mócow za
sléđne tyženje prědnego šulskego połlěta.
Jo bog pilny był? Scó spokojom z darami?
A co ga sčo wob cas gódownych prozni-
now cynili? Napiščo mě wó tom!

W tom mjasecu wóswěšjošo zasej ptaš-
kowu swajžbu. Ptaški se Wam žékuju,
až je tak pilnje futrujošo. K tomu nama-
kajošo baseń na boce 11 a rozpokazanje
na bokoma 18 a 19, kak móžošo futer za
ptaški sami zgótowaś. Swóju wědu wó
sněgu móžošo na bokoma 16 a 17 testowaś.

Až na drugi raz
Waš redaktor Płomjenja

Bernd Melcher



Z wopšimješa:

Za předny lětník

- 4 Witaj, předny lětník!
- 5 Wumólujomy sami

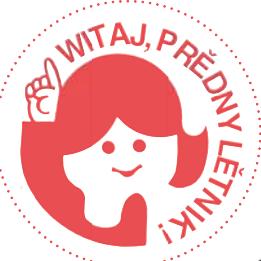
Wulicowańka, powěści, spiwy, bajki, basni

- 11 Pšepšosenje
- 12 Dwójonogate wumóžarje
- 13 Wó pózytnem burje
a mudrem knechše
- 14 Łužyska Alaska

Wšake

- 2 Zajmnostki
- 6 Rěcne zwucowanja
- 8 Zwucowanje
- 9 Wokablowe kórtki
- 16 Test – Kak derje se
wuznawaś ze sněgom?
- 18 Zgótujomy futer za
ptaški
- 20 Znate „žiši“
januara
- 22 Fotowe gódańko
- 24 Sol – mašízna
žywjenja
- 26 Grody a grožišća
- 28 Za mudre głowki
- 30 Starkeje twarožkowy
mazańc
- 31 Žorty
- 32 Z luštom a lubosću
za to serbske





6



7



8



9



10

$$\begin{array}{c} \text{dice} \\ + \end{array} \quad \begin{array}{c} \bullet \\ \square \end{array} = \boxed{}$$

$$\begin{array}{c} \text{dice} \\ + \end{array} \quad \begin{array}{c} \bullet \\ \bullet \\ \square \end{array} = \boxed{}$$

$$\begin{array}{c} \text{dice} \\ + \end{array} \quad \begin{array}{c} \bullet \\ \bullet \\ \bullet \\ \square \end{array} = \boxed{}$$

$$5 + 1 = \underline{\quad}$$

$$5 + 2 = \underline{\quad}$$

$$5 + 3 = \underline{\quad}$$

$$\begin{array}{c} \text{dice} \\ - \end{array} \quad \begin{array}{c} \bullet \\ \square \end{array} = \boxed{}$$

$$10 - 1 = \underline{\quad}$$

$$\begin{array}{c} \text{dice} \\ - \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{dice} \\ \square \end{array} = \boxed{}$$

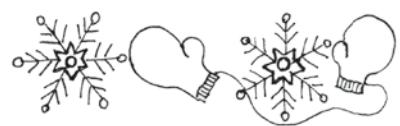
$$10 - 5 = \underline{\quad}$$

$$\begin{array}{c} \text{dice} \\ - \end{array} \quad \begin{array}{c} \bullet \\ \bullet \\ \square \end{array} = \boxed{}$$

$$10 - 2 = \underline{\quad}$$



Něnto ty!



9



6



7



8



10



Cytaj! Piš!



jaden

dwa

žewjeś

tſi

styri

sedym

pěś

wósym

żaseś

šeśc



Rěcne zwucowanja



za kuždego a wót wšakego něco

Zachopny pismik

Pla werbow felujo pšecej zachopny pismik. Pípiš jen wótpowědnemu werboju!
Bei den Verben fehlt immer der Anfangsbuchstabe. Schreibe ihn dem entsprechenden Verb hinzu!

b d

_____ resliš

_____ piwaś



g g

_____ užicěrowaś

_____ akupowaś

g k

_____ lěš

_____ omagaś

l l

_____ uknuś

_____ rjebaś



m m

_____ ejžeś

_____ ěgaś

n p

_____ uflitowaś

_____ ejtowaś

p p

_____ ódaś

_____ asliś

p r

_____ isaś

_____ paś

s s

_____ rajkaś

_____ lědaś

s š

_____ ólowaś

_____ icyś

ś t

_____ ažaś

_____ rogowaś

w ž

_____ ytaś

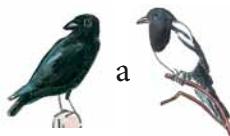
_____ ělaś



Ptačkowa swajžba

Wence jo zyma, ale Karlo wótcynja  . Něnto staja 

na wokno. Cogodla? Žinsa jo 25. januar, swěsimy ptačkowu swajžbu.

 a se ženitej. Ptačkowu swajžbu wšykne  raži

swěše. Zajtša stajaju wóni  na  , tak ako Karlo to

cyni. Skóro laže na nich pjacone  ,  a  .

Karlo se wjaseli. Pótom žo do  . W  swě-

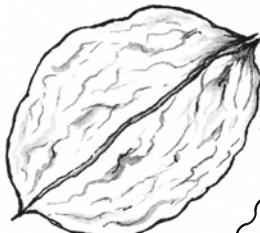
še  teke ptačkowu swajžbu. Wóni se na  pšewo-

blekaju. Vanessa jo  a Karlo jo  . Na kóńcu wšykne 

rejuju. Ceptaŕka grajo k tomu na  .

ZWUCZOWANIE

j



Zapiš w kuždem
słowje felujucy pismik!

Trage in jedem Wort den fehlenden Buchstaben ein!

ban _ a

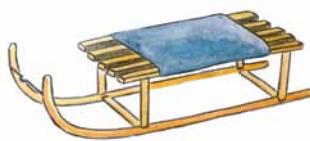
kur _ etko

_ a _ o

wó _ ca

wór _ ech

Kótare słowa hyšči znajoš, w kótarychž jo j ?



**sněgowy
muž**



**

rukajce



kamjeny



škórnje



sněgaki

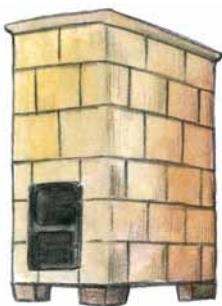


šuflity

ptaškowy
domcyk



sańki



šapka



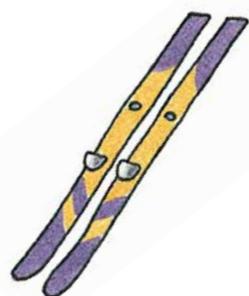
sněžynky



tasa



šal



Pšepšosenje

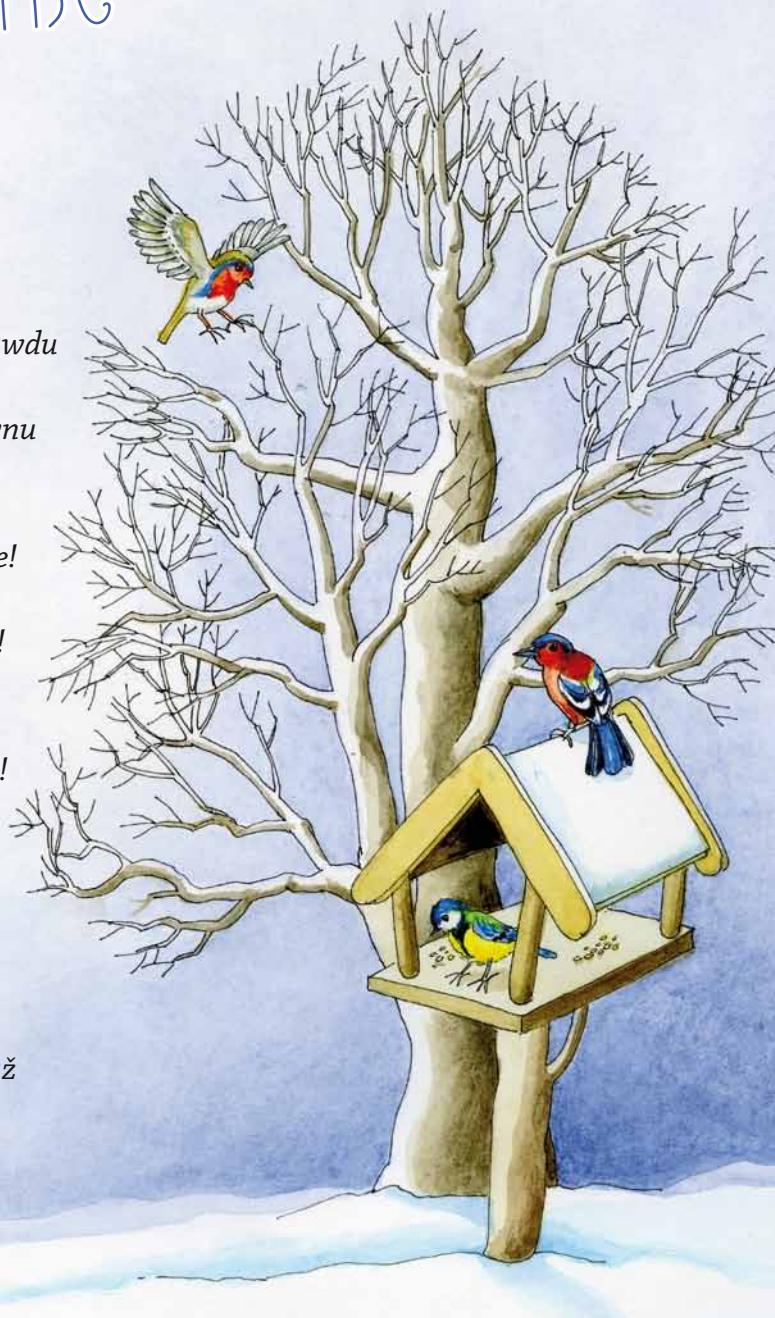
*Surowy jo zymski cas
za małego ptašacka.
Pšosy how a tam a zas,
aby dostał zernyška.*

*Ptašack, k nam sy wopšawdu
wutšobnje ga witany!
Glej, how stoj pód slěwczynu
połny domcyk futrowy!*

*Gósć buž w našej zagroże!
Póbitujomy sí dosć.
Wzej se zernka, nažeń se!
Tak tu zymu pšetrajoš!*

*Wołaj tvojich pšijaśelow!
Zeba, sprjosk a sykora
tek su pšepšosone how!
Za kuždego dosega!*

*Comy raži pšiglēdaś
pón pši wašej gósćinje.
Za woknom my stojmy, až
njejsmy za was mólenje.*



SŁOWNICK

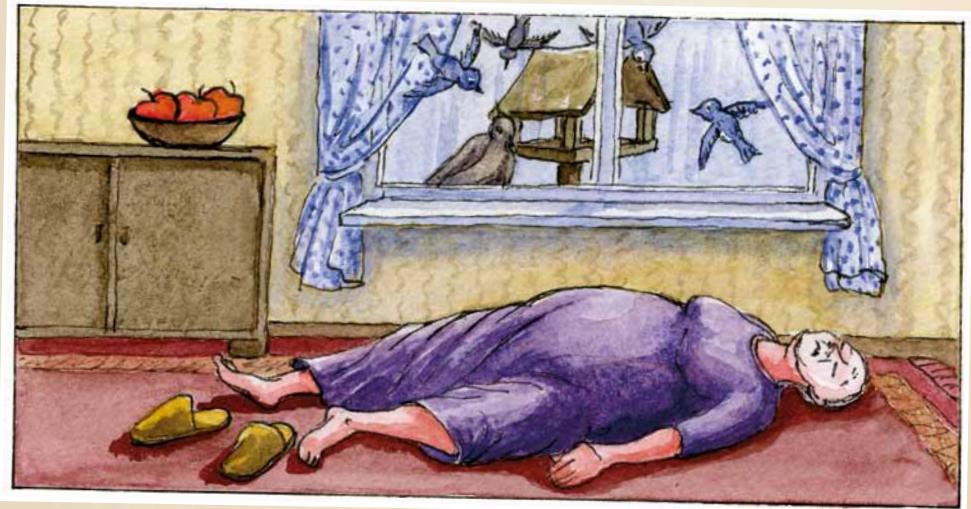
góscina – Festmahl; mólenje – Störung; nažraš se – sich satt fressen; pšepšosenje – Einladung; póbitowaś – anbieten; pšetraś – überstehen; slěwczyna – Pflaumenbaum; sprjosk – Rotkehlchen

Dwójonogate wumóžarje

Jo był zymski cas, wence jo lažał snég. Pśed woknom stareje žeńska je stoojal ptaškowy domcyk. Žeńska jo ptaškam kuždy žeń fryšne zernyška do domcyka sypała. Pótom jo se wjasieliła, gaž su wroble a sykory w domcyku tam a sem skokali a zernyška pikotali. Casy su samo sprjoski (*Rotkehlchen*) do domcyka na wogléd pśilétowali. Jaden žeń pak njejo žeden futer w domcyku lažał. Ptaški su głosnje za starkeju a futru wołali, ale žeńska njejo pšišla. Domcyk jo wóstał prozny. Susedka jo se žiwała, cogodla ptaški tak zogole (*lärmend*). Dokulaž njejsu ptaški z wołanim wopšestali, jo wóna šla za stareju žeńskę glédat. „Pópšawem že dej mója susedka doma byš“, jo se wóna pši se myśliła a do žuri starkeje zaklapała. Ale

nutší njejo se nic gibnuło. Toś jo susedka z woknom do bydlenja pögleđnuła. Nejpjerwjej njejo mógała nic pöznaś. Ale pótom jo wižeła, až tam na špundowanju něchten lažy.

Wóna jo zazwónila na žowku stareje susedki, dokulaž jo wóna měla kluc k bydlenju. Žowka jo pšišla a žurja wótamknuła (*öffnen*), wobej žeńskiej stej nutš stupałej. W bydleńskej spē stej namakałej staru žeńsku. Wóna jo mimo wěženja (*bewusstlos*) na špundowanju lažała. Žowka jo na nuznego gójca zazwónila a ten jo staru žeńsku do chórownje sobu wzeł. Pó tých dnjach jo směla zasej domoj. Stara žeńska jo była wjelgin glucna, ako jo swoje dwójonogate (*zweibeinig*) pšijašele wuglèdała. Wóni že su ju wumóžyli (*retten*).



Wó póžytnem burje a mudrem knechše

Pierwjej jo był żywy bur, ako jo wjelgin póžytny (*geizig*) był. Swójej żeńskej jo samo groch (*Erbsen*) do gjarnca licył. Jomu jo służył knecht Hanzo. Ten jo miał wécej rozyma (*Verstand*) w małem palcu ako bur w głowje.

Jaden źeń jo bur ku knechtoju gronił: „Witše póžomej na póló. Tam comej trajdu sec (*mähnen*).” „Mójogodla”, jo wótegronił Hanzo, „gaž witše, pón witše, gaž sec, pón sec.”

Na drugi źeń stej wjelgin jěsno stanułej. Bur jo wołał: „Žeńska, pśinjas nama snědanje!” Pó snědanju jo gronił bur: „Pópsawem se njewupłasijo (*sich nicht lohnen*) połdnjo jano dla wobjeda zasej domoj hyš. Žeńska, daj nama něント wobjěd!”

Burowka jo jima wobjed pśinjasła. Ale dokulaž stej bur a knecht rowno snědałej, njejstę mogałej wšo zjěść.

„Co měniš? Njocomej ned hyšci pójedankowaś (*vespern*)? Pón njetrjeba burowka nama pójedank na póló pśinjasć”, jo bur měnił. Póžytnik jo se wjaselił, až buzo zasej jězu žariš. Hanzo že jo był južo wjelgin najězony (*sattgegessen*).

Toś jo burowka z pójedankom pśišała a jima na blido stajiła. Knecht jo jano pitšku mloka pił, wšo druge jo na bliże stojecy wóstalo.

Toś jo bur gronił: „Gaž wjacor domoj pšízomej, buzomej wěsće wjelgin mucnej. Pón njebužo wjacerja nama słožeń. Nejlépzej jo, gaž teke ned wjacerjamej. Burowka, pśinjas nama teke hyšći wjacerju!”

Žeńska jo zasej dwa talarja na blido stajiła. Hanzo pak jo był tak najězony, až njejo mógał nic wécej jěść.

„Tak, mój knecht, něnt póžomej na póló”, jo se bur smjał. Ale Hanzo jo wótegronił: „Kak žiwne myslicki jan maš? Pó wjaceri že dejmej se lagnuš. Dobru noc!” Toś jo šel do grozi (*Stall*), aby se tam lagnuł. Něnto njejo se póžytny bur wécej smjał.



FELIKS a FLORIAN

Łužyska Alaska





kóńc

TEST

Kak derje se vuznadvadvaš ze sněgom?

Kótaru formu maju
sněgowe kristale?
Kak malsnje pada
sněžynka? Testuj raz
swóju wědu!

2.

Wie heißt der Schnee,
der frisch vom Himmel
gefallen ist?

- a Neuschnee
- b Frostschnee
- c Frischschnee

3.

Co jo se wótmělo pśed
někotarymi lětami w měsće
Winterberg (lažy w regione
Hochsauerland)

- a wuběžowanje wó nejwětšego
sněgowego muža
- b nocne drogowanie na sněgakach
- c świetowe mejstařstwo w chytanju
ze sněgowymi kulami

4.

Welche Aussage ist wahr?

- a Je höher die Temperatur ist, umso
größer sind die Schneeflocken.
- b Schneeflocken sind umso größer, je
niedriger die Temperatur ist.
- c Die Temperatur hat keinen Einfluss
auf die Größe der Schneeflocken.

5.

Jo pšawje, až maju Eskimarje wjele wěcej słowow za sněg ako my?

- a** Ně, to njejo pšawje.
- b** Jo, wóni maju 49 słowow za sněg.
- c** Jo, wóni maju samo 200 słowow za sněg.

7.

Kótare zwěrje napšawdu dajo?

- a** sněgowu gus
- b** sněgowu kukawu
- c** sněgowu ratwu

6.

Mit welchem Gerät wird Kunstschnee hergestellt?

- a** mit einem Schneegewehr
- b** mit einer Schneekanone
- c** mit einer Schneepistole

8.

Warum werden Geräusche leiser, wenn Schnee liegt?

- a** wegen der weißen Farbpigmente
- b** wegen der geringeren Dichte des Schnees
- c** wegen der Härte der Eiskristalle

9.

Kaku malsnosć ma sněžynka, gaž pada na zemju?

- a** někak 0,04 km/góz.
- b** někak 4 km/góz.
- c** někak 40 km/góz.

10.

Wie nennt man Schnee, welcher länger als ein Jahr liegenbleibt?

- a** Sulzschnee
- b** Trockenschnee
- c** Firnschnee



Zgótujomy futer zd ptaški

W zymje, gaž lažy snég,
móžo za ptaški šežko byś
futer namakaš. Pomož jim
a daj jim samozgótowany futer
w kwětkowem gjarnyšku!

To trjebaš:

- pósypowański futer za ptaški
- njesolony łoż (Rindertalg) abo kokosowe tucne (Fett)
- mały kwětkowy gjarnyšk ze žeru na dnje (Boden)
- wšake barwy k pómolowanju gjarnyška
- ščotku
- kusk papy
- stabilnu gałuzku
- kordlu
- nožce

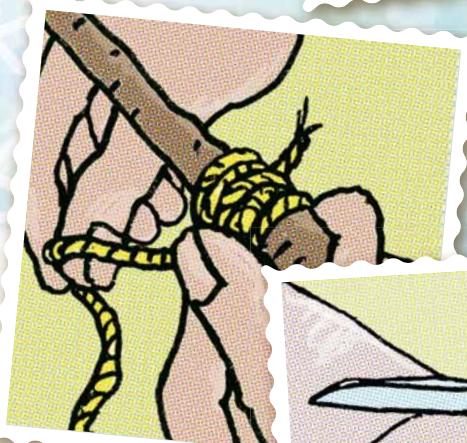


To cyniš:

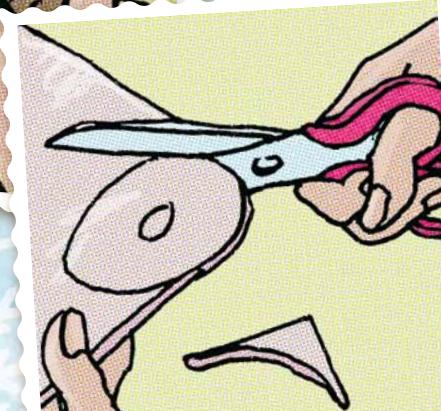
- (1) Kwětkowy gjarnyšk pó twójej fantaziji pómólowaś. Gaž jo barwa wuschnuta (getrocknet), namazaš gjarnyšk wence z tucnym. Pŕez to njamóžo dešć barwe škóžeš.



- (2) Etwa einen Meter von der Kordel abschneiden. Den Ast in der Mitte einer Hälfte einige Male mit der Kordel umwickeln, bis eine Verdickung entsteht und dann einen Knoten machen.

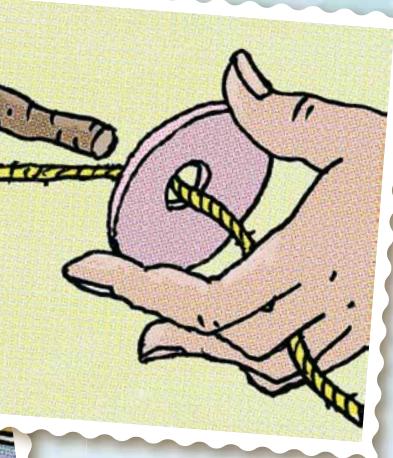


- (3) Z papy krejz wustśigaś. Wón dej tak wjeliki byś, až zacyna žeru w gjarnyšku.



Wjele wjasela pši baslenju!

4. In die Mitte des Pappkreises ein kleines Loch schneiden. Den Kreis dann von oben auf den Stock schieben, bis er auf der Verdickung sitzt. Die Kordel muss mit durch das Loch geführt werden.



Nejlěpjej jo, gaž powjesyjoš gjarnyšk na bom pšed woknom. Pótom mózoš sykory a sprjowski, snaž teke žíselce, wobglédowaś.

Wenn es wärmer wird,
sollten die Vögel nicht
mehr gefüttert werden!

5. Něnto tucne w gjarncu wogrěš (erwärmen). Gaž jo rozběžalo, pjacykowu platu wušaltowaś a gjarc z platy wótstajiś.

6. Nun das Streufutter untermischen, zusätzlich auch noch einige Haferflocken dazugeben. Die Futtermenge entspricht dem Doppelten der Fettmenge.



7. Měšáńca z futra a tucnego wustudnuś daś (abkühlen lassen). W mjazycasu kwětkowy gjarnyšk na gałuzku sunuś. Papowy krejz dej na kóńcu na dnje gjarnyška pšílegaś (anliegen). Pši tom teke kordlu psez žéru w kwětkowem gjarnyšku pšetyknuś (durchstecken).



8. Die noch weiche, abgekühlte Körner-Fett-Mischung um den Ast herum in den Blumentopf füllen. Nachdem sie ganz erkaltet und fest ist, den Blumentopf umdrehen und an einem Baum aufhängen.

- Gjarnyšk jano z góruceju wódu a šcótku wucysćiś.
- Casy pšíletuju teke gołubje abo karwony a małym ptaškam wšo zeżeru. Pšešiwo tomu pomaga, gaž gjarnyšk z gropnym wokatym drotom (*Maschendraht*) wobwijaś.
- Gjarnyšk tak powjesnuś, až njeby kócka jen dojšípila.



Znate „žiši“ januara



Kerstin Ott

- nimska spiwařka a spisařka spiwow
- jo se narožila 17. januara 1982
- jo písísamem 20 muzikowych albumow a dalšnych tonowych nosarjow z jeje spiwami wujšlo
- za pšedane tonowe nosarje jo dostała tři raze złotu, tři raze platinowu a raz diamantnu zukowu platu

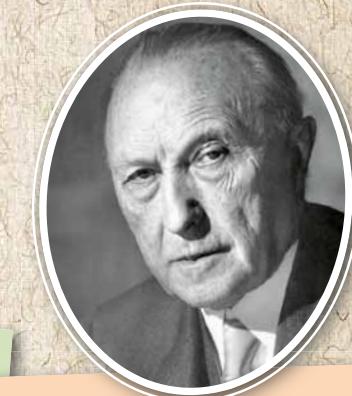
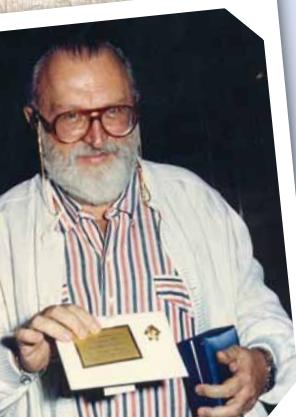
Meret Becker

- nimska grajařka a spiwařka
- jo se narožila 15. januara 1969
- jo grała mjazy drugim w TV-seriji „Tatort“ a w filmoma „Ostwind – Aris Ankunft“ a „Kleine Haie“
- jo dostała mjazy drugim wuznamjenjenja Adolf-Grimme-Preis, Goldene Kamera a Deutscher Filmpreis



Sergio Leone

- italski režiser
- jo se narožil 3. januara 1929, jo wumrěl 1989
- jo wordował znaty pšež swojo žělo na pôlu italo-westernow
- jo byl na pšíkľad režiser filmow „Der Koloss von Rhodos“, „Für ein paar Dollar mehr“ a „Es war einmal in Amerika“



Konrad Adenauer

- nimski politikař
- jo se narožil 5. januara 1876, jo wumrěl 1967
- jo byl člonk centrumoweje partaje a wušy šołta města Köln
- pó Drugej swětowej wójnje jo sobu założyl partaju CDU
- jo byl předny zwězkowy kanclář wót 1949 do 1963





Johannes Brandrup

- nimski grajaŕ
- jo se narožíl 7. januara 1967
- jo grał mjazy drugim w TV-serijach „Alarm für Cobra 11“, „Tatort“ a „Polizeiruf 110“
- jo dostał mjazy drugim Max-Ophüls-Preis

Hellmuth Karasek

- nimski žurnalist, awtor, filmowy a knigłowy kritikář
- jo se narožíl 4. januara 1934, jo wumrěl 2015
- jo był znaty ako wobželnik TV-wusčeľanja „Literariski kwartet“
- jo dostał mjazy drugim wuznamjenjenja Theodor-Wolff-Preis, Bayerischer Fernseh-preis a Wjeliku zwězkowu zaslužbowu kšicu (*Großes Bundesverdienstkreuz*)



Heinrich von Stephan

- nimski generalny postowy direktor a organizator postownictwa w Nimskej
- jo se narožíl 7. januara 1831, jo wumrěl 1897
- jo zjadnotnił (*vereinheitlichen*) nimske postownistwo a se wumyslił postowu kórtku
- jo wótzamknul postowe do grona mjazy Nimskeju a wjele drugimi krajami
- jo sobu założył swětowe postowe towarzystwo

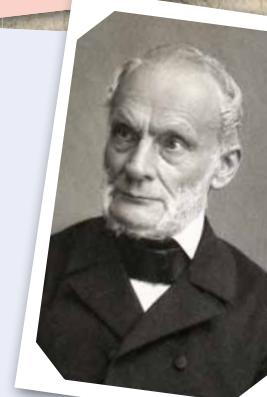


Galina Ulanowa

- sowjetska/rusojska baletowa rejowaŕka a baletowa wucabnica
- jo se narožila 8. januara 1910, jo wumrěla 1998
- jo dostała titel „Nejwětša prima-balerina jeje casa“
- wuznamjenjenja: cesne znamuško Sowjetskego zwězka, myto Lenina a narodna wumělcovka UdSSR

Rudolf Clausius

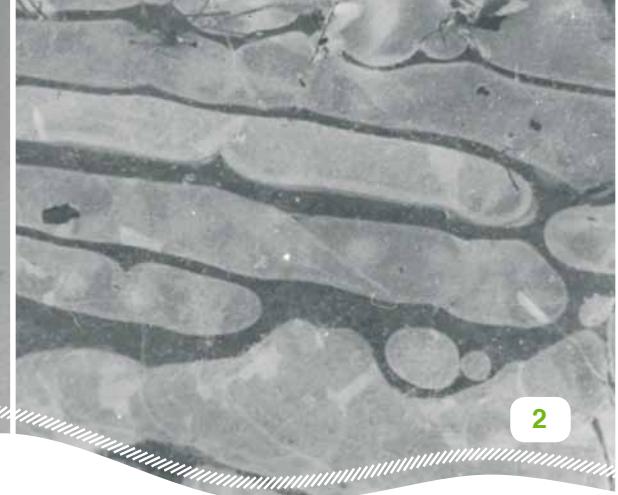
- nimski fyzikář
- jo se narožil 2. januara 1822, jo wumrěl 1888
- jo był jaden z přednych teoretičskich fyzikarjow 19. stolěša
- płaši ako wunamakař drugeje głowneje sady termodynamiki
- joga fachowe znaša su se zapřímjeli (*berücksichtigen*) psí gónjenju milinańjow (*Betreiben von Kraftwerken*)



Emil Steinberger

- šwicařski kabaretist, spisowaśel, režiser a grajaŕ
- jo se narožíl 6. januara 1933
- jo wót 1970tych lét na zaklaze swójich skečow w telewiziji znaty ako Emil w Šwicařskej, Awstriskej a Nimskej
- jo dostał mjazy drugim wuznamjenjenja Karl-Valentin-Orden, Deutscher Comedypreis a SwissAward

Tekst: B. M. /
fota: © WIKIPEDIA /
9EkieraM1, Bundesarchiv,
Dutch National Archives,
Olaf Kosinsky, Martin
Kraft, Lesekreis, Musen-
Muddi, liche

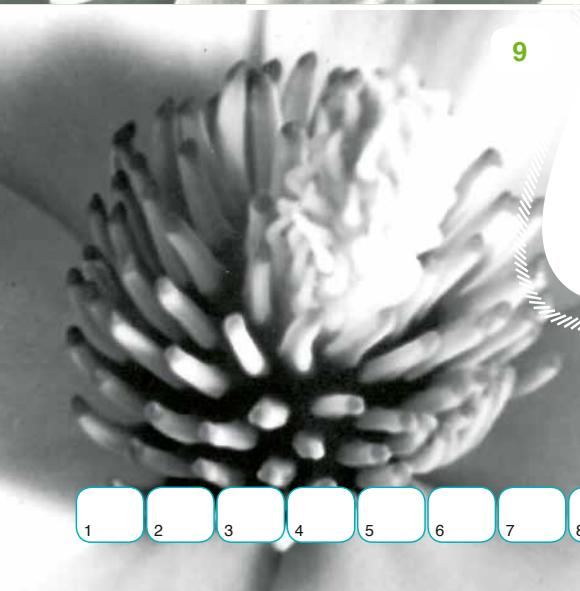


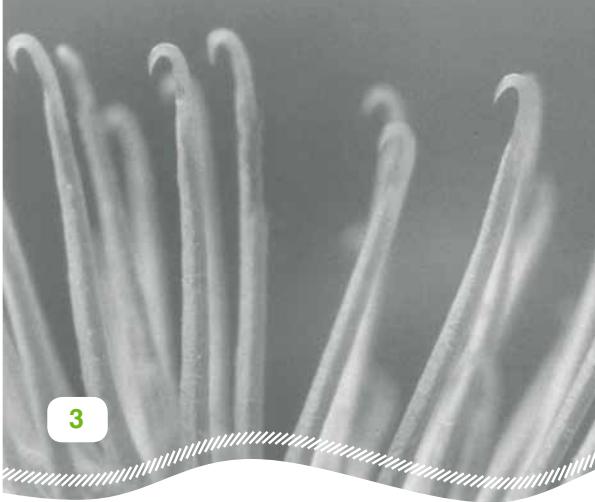
Fotowy kwis za Fotoquiz für

Naš fotograf jo zasej byl pilny a wótmólował žasej wšakich motiwow z pširody. Póznajoš, co jo na fotach wiše? Pširéduj wobrazam wótpowéđne serbske a nimske pomjenjenja! Pótom dostonajoš z pomocu pšíslušajúcich pismikow ako rozwězańske slowo mě mjateloweje družyny (w nimskej rěcy).

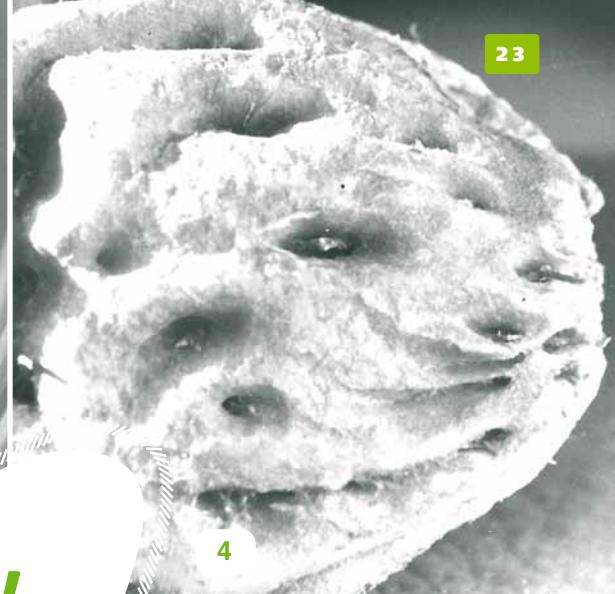
- | | | | |
|--------------------------|-------------------------------------|--------------------------|---------------------------------|
| <input type="checkbox"/> | rjaschenowa packa | <input type="checkbox"/> | Luftblasen
unter dem Eis |
| A | durchgeschnitte-
ner Wirsingkohl | | majski bruk |
| <input type="checkbox"/> | rozpukujacy
wjerbowy pupk | <input type="checkbox"/> | Taubnessel |
| U | Pfirsichkern | <input type="checkbox"/> | pówetšowe puchorje
pód lodom |
| | badak | | |

9





3



4

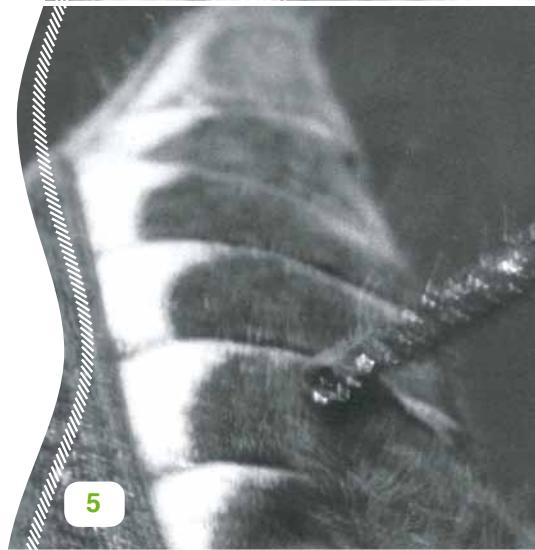
pšijašele pširody

Naturfreunde

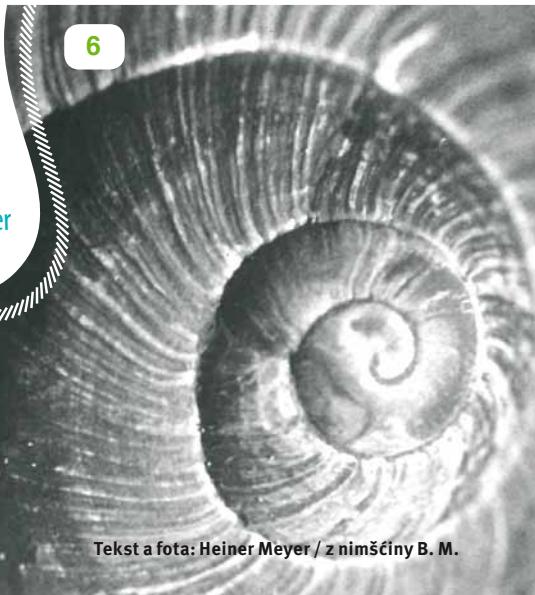
Unser Fotograf war wieder fleißig und hat zehn verschiedene Motive aus der Natur aufgenommen. Erkennst du, was auf den Fotos zu sehen ist?

Ordne den Bildern die entsprechenden sorbischen und deutschen Bezeichnungen zu! Dann erhältst du mit Hilfe der zugehörigen Buchstaben als Lösungswort den Namen einer Schmetterlingsart (in deutscher Sprache).

- | | | | |
|--------------------------|------------------------------|--------------------------|--------------------|
| <input type="checkbox"/> | pšekšajany ropkaty kał | <input type="checkbox"/> | N Schneckengehäuse |
| <input type="checkbox"/> | P aufspringende Weidenknospe | <input type="checkbox"/> | E Ginsterblüte |
| <input type="checkbox"/> | domcyk slinika | <input type="checkbox"/> | magnolija |
| <input type="checkbox"/> | chošćowa kwišonka | <input type="checkbox"/> | A Klette |
| <input type="checkbox"/> | G Magnolie | <input type="checkbox"/> | tupa kopšiwa |
| | | <input type="checkbox"/> | E Maikäfer |



5



6



7

Sol – maśizna žywjenja

Sol sypjomy do pólewanki a na jajo. Pí tom se lěbda myslimy na toš ten *pó wenkownem njeuwósebny pulbjé*. Sol pak słuša k nejwažnejšym mineralam a jo notne za žywjenje na našom planeše.

Sol se njedajo z našogo žywjenja *domysliš*. Wóna jo na pšíkład w klébje, pjaceńskem pulbjerju, papjerje, barwach, tabletkach, w kosmetiskich a we wjele dalšnych produktach.

1

Dajo *kamjentnu sol*, kótaraž w solnych pódkopach *wudobywaju*. Mały žél swétoweje produkcije jo z mórja abo solnych jazorow, kenž su w górujących klimowych stronach. Tam woda w tak pomjenjonych solnych zagrodach pí písibrjogu *wuparjujo*. Mórjo jo było prédne městno scełego, wót kótaregož su luže sol dostali. Wětšy žél jěźneje soli se dostawa písez *warjenje*. To jo nejstarša metoda. Žinsa se to w awtomatiskich założkach gótujo. Pjerwjej su wšykno z ruku cynili. Wodu ze solnych žrědłow su do panwejow abo kružanych sudobjow lali. Nad wognjom su ju tak dļujko warili, až jo se ceļo wupariła. Pótom su mógali cystu sol wusypaś.

Foto: Solny jazor na Cypernie

2

W srjejzowěku stej Lüneburg a Halle licylę k wuznamnejšym solnym městam Europy. Wót takich městow su solne drogi wótjadli. Na nich su do jadnoga směra sol wózyli. Do napšešiwnego směra su wózyli žywidla, metale, sukna a drjewo.

Sol jo byla drogotna wikowańska wóra. Južo w Antice su solne drogi k nejwažnejšym wikowańskim drogam licyli. Pí granicach su musali psekupce krajnemu knězoju dlo za sol zaplašiš. Až do srjejzowěka su pšecej zasej wójny wó solne žrědla a solne drogi *wubuchnuli*. Sol rozmiej jo bogatstwo *zawěscita*. W Bayerskej na pšíkład jo dał krajny kněz písez Isar móst natwariš. Písez njen su musali wšykne solne transporty písez joga kraj. Pí tom městnje su město München założyli.

3

Nejstaršy nam znaty centrum wudobywania soli jo nejskerzej w Awstriskej, w stronach na pódpołnocnej kšomje Alpow. Ta krajina se pomjenijo Salzkammergut. Wokoło 3000 lět písez Kristusowym naroženim su luže how zachopili sol ze žrědłow wudobyś. Wót lěta 1500 písez Kristusowym naroženim su sol w pódkopach z pomocu jadnorych žělowych rědow z bronze wudobywali. To žělo jo było *pjekorjenje za górnikow*. Wóni su solne kuse wułamali a je *rozkopnuli*. Pótom su je w měchach písez wuske chódby na swětlo njasli. Togodla jo sol byla stolěša dļujko luksusowa wóra. Wóna jo byla kradu *s nadnou a janou w tšošcyckach* k zaplašenju.

4

Sol su něga za něco swětego měli. Wóna jo grała wažnu rolu w religioznych woprowańskich ritualach. Naše předowniki su jej samo gójecu móć a šítańsku móć pśed złym pśipisali. Hyšci žinsa se wó soli pśiwerne na glēdanja pśedu. Toś dej wupózycona sol njegluku do doma pśinjasć. Gaž se sol za cas swajžby rozsypjo, bużo manželstwo njedobre.

5

Pśed wjele milionow lětami jo była sol gromaże z wódą a słyńcom notna, aby żywjenje nastalo. Až do žinsajšnego zawěsčuo wšo żywjenje na zemi. Wjelgin zajmijejo, až stej mórska wódka a kšej wjelgin pódobnej. Kšej wopśimjejo samske soli w pśisamem identiskem zestajenju kaž wódka. Bźeze soli njeby mógał naš organizm pórędnje žělaš. Wóna jo trěbna za měnu maśiznow, regulaciju wódki, kósći a pózywanje. Teke nerwy a muskla ju trjebauj.

Žeń wóte dnja trjeba strowy człowieek šesć do žaseś gramow soli. Pši wjelikem śelnem napinanju by dejalo pitšku wécej byś, dokulaž žel soli se wuznojujo.

Sol jo jaden z nejstaršych fenomenow swěta. Žedna maśizna njamóżo ju stoprocentojski narownowaś. Na swěše jo tak wjele soli, až nje-musymy se wó jeje zapšaženje strosćiś.

Nadawk

Pśecytaj kuždy wótrězk hyšci raz a namakaj z pódanych móžnosćow nadpis, kótaryž wopśimjejeju toś tego wótrězka nejwěcej wótpowědujo!

1. a) Warjenje soli
b) Wšake družyny wudobywanja
c) Sol ze wšakich klimowych stronow
2. a) Sol ako wikowańska wóra
b) Wuznamne solne města
c) Wójny wó sol
3. a) Šězke žělo pód zemju
b) Wó zachopjeńku wudobywanja
c) Solne pódkopy něga
4. a) Sol ako swěta wěc
b) Sol, wěra a pśiwěra
c) Mózo sol njegluku pśinjasć?
5. a) Nastaše żywjenja
b) Sol a śelnne napinanje
c) Sol a našo šělo

SŁOWNICK

chódba – Gang; **cło** – Zoll; **domysliš** – hier: wegdenken; **drogotny** – kostbar; **górnik** – Bergmann; **jězna sol** – Speisesalz; **kamjentna sol** – Steinsalz; **kružane sudobje** – Tongefäß; **kósic** (f) – Knochen; **kšej** (f) – Blut; **manželstwo** – Ehe; **měna maśiznow** – Stoffwechsel; **napšešwny** – entgegengesetzt; **pjekorjenje** – Plackerei; **pó** wenkownem **njewósebny** – unscheinbar; **pózywanje** – Verdaung; **psekupc** – Kaufmann; **pšesc se** – sich ranken; **pśiwerne na glēdanje** – abergläubische Ansicht; **rozkopnuš** – zerhacken (mit der Hacke); **snadny** – knapp; **solne pódkopy (Plt)** – Salzbergwerk; **solne žrđlo** – salzhälige Quelle; **sřejzowěk** – Mittelalter; **starosći se** – sich sorgen; **sukno** – Stoff; **śelnne napinanje** – körperliche Anstrengung; **tšošcycka** – sehr kleine Menge; **warjenje** – hier: Sieden; **wikowańska wóra** – Handelsware; **woprowański ritual** – Opferritual; **wubuchnuš** – ausbrechen; **wudobywaś** – abbauen; **wuparowaś** – verdampfen; **wuznojowaś** – ausschwitzen; **założk** – Anlage; **zapšaženje** – Versiegen; **zawěscis** – gewährleisten; **zestajenie** – Zusammensetzung; **želowy rěd** – Werkzeug; **žywido** – Lebensmittel

Grody a grožišća

Teke we Łužicy mamy hyšći zawóstanki pjerwjejšnych casow. Chto njeznajo wotrowske grožišćo, grod w Stolpinje abo barokny grod w Ramnowje/Rammenau? Někotare su žinsa muzeje, druge su hotele a w dalšnych grodach bydle priwatniki. Comy se to raz dokradnje woględaś.

Co jo był grod?

Spóctnje jo grod był městno wěstosći. How su se mógali grodowy kněz z familiju, služabniki a teke wobydlarje wokolnych jsow pśed nadpadowarjami schowaś. Pśi tom jo było dobre położenie groda rozsudne. Wokolina jo deјała rozmjej južo pśed nadpadowarjami ščitaś. W srjejówěku su se grody cesto na górkach, górah abo pśi wóze twarili. Gaž njejo był pśirodny šćit, su twarili grožišćo abo groblu. Derje jo było, jolic jo była rěka abo droga w bliskości. Psez to jo był grod *wikowym drogam* pšízamknjony abo jo je casy samo kontrolerował.

Prědne grody a jich natwar

Prědne grody w 9. stolěšu su jano za *zaščitanje* nastali. Krale su je dali pśi granicach swójich kralojswow natwariš. W nich su bydlili wójaki, kótarež su toś te granice *wobstražowali*. Teke wobydlarje jsow su mógali tam wuběgnuś.

Prědne grody su se zestajali z jadnorych drjewianych tormow. Wokoło nich jo se twariło pśedgrod z bydlenjami za wójaki, kapałku, kónjećcami a grožami za zbόžo. Bydleński torm jo był wobdany z drjewianym płotom.



Za njen su se wužywali dwa a poł metra wusoke *pale*.

W bydleńskem tormje su byli rumnosći grodowego kněza a joga familije. Jim gronimy teke kemenaty. Dalej su tam byli *składy* a wjelika hala. Stražowarje su mógali wokolinu wót *wójařskeje chôdby* derje wobglědowaś. We wjelikej hali su wšykne jědli, swěšili, se gromažili a wobradowali abo *sužili*. W nocy su spali služabniki wnej. To jo była jadnučka rumnosć, kótaraž jo měla tepichy. How jo se teke wogeń palił, pśi kótaremž su se mógali wšykne wogréwaś.

Prědne kamjenjane grody

Njelěpsyna drjewianych grodow jo była, až su se lažko palili. Toś su nastali wót 11. stolěša pšecej wěcej kamjenjanych grodow. Bydleński torm jo měl zwětšego tsi etaže. Teke *studnju* jo dało. Kamjenjane grody njejsu wěcej žeden pśedgrod měli. Zachod do groda jo był na prědnej etažy. Tak jo se mógał lažcej zaščitowaś. Až do styrich metrow tłuste murje su ščitali twarjenja pśed wognjom. Spóctnje su byli tormy styriozkate. Ale skóro jo se to wopokazało ako njepraktiske, dokulaž njejsu mógali stražowarje a *pšužynarje* celu wokoliniu wobglědowaś. Tak su zachopili kulowate tormy twariš. Wóni su měli dalšej lěpšynje: *Stšelenja* njepsjašelow su wót nich lěpzej wótskócyli. Teke jo było sězej jich murje wobškóześ.



Kóńc 15. stolěša su se nowe
stšeleske bronи wuwili, pśed
kótarymiž njejsu grody wěcej
šćitali. Z togo casa su se zemjany
dali skerzej komfortabelne
kněžkojske domy natwariš.

Grody se pseměnjaju

Pómałem su se grodowe kněze spódobnjejše žywjenje wugótowali. Wokna njejsu głažki měli, stawnje jo ségnulo. Psez wótwórjony wogeń jo był pówětš mócnje zakurjony. Toś su pšepołožły swoje priwatne rumnosći, swěžeński zal a teke spańske rumnosći za služabniki do drugich twarjenjow na grodowem dwórje. Teke kuchnja jo byla dla wěstotnych pšicynow w swójskem twarjenju zaměstniona. Torm jo jano hyšći słužył ako popajěństwo abo slědny schow w paže nadpada.

Něnto pak su dejali se teke zašítowańskae założki změniš. Murje dowokoła groda su tħusće twarili. To jo teke płašeło za wójańskie chódby a wójańskie tormy. Wrotowe twarjenje jo dostawało na wobyma bokoma torm, sěžke wrota, puščaty pšeplet a puščaty móst.



Z kułowatych tormow su mógalí
stražowarje ceļu wokolinu
woglědowaś.

SŁOWNICK

nadpadowař – Angreifer; **njelépšyna** – Nachteil; **pal** – Pfahl; **popajěństwo** – Gefängnis; **pšužynař** – Bogen-schütze; **puščaty pšeplet** – Zuggitter; **skład** – Speicher; **spóćetnje (Adv)** – ursprünglich; **stšělenje** – hier: Geschoss; **studňa** – Brunnen; **sužiš** – richten; **wikowa droga** – Handelsweg; **wobstrażowaś** – bewachen; **wójfska chódba** – Wehrgang; **wotrowske grožiščo** – Ostroer Burgwall; **wótskócyś** – abprallen; **zakurjony** – verräuchert; **założki** – Anlage; **zašítowanje** – Verteidigung

Kśicawka

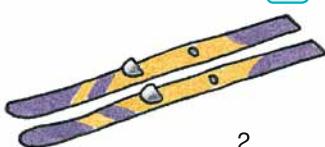
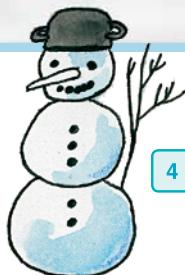
10



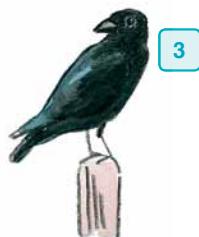
12



4



2



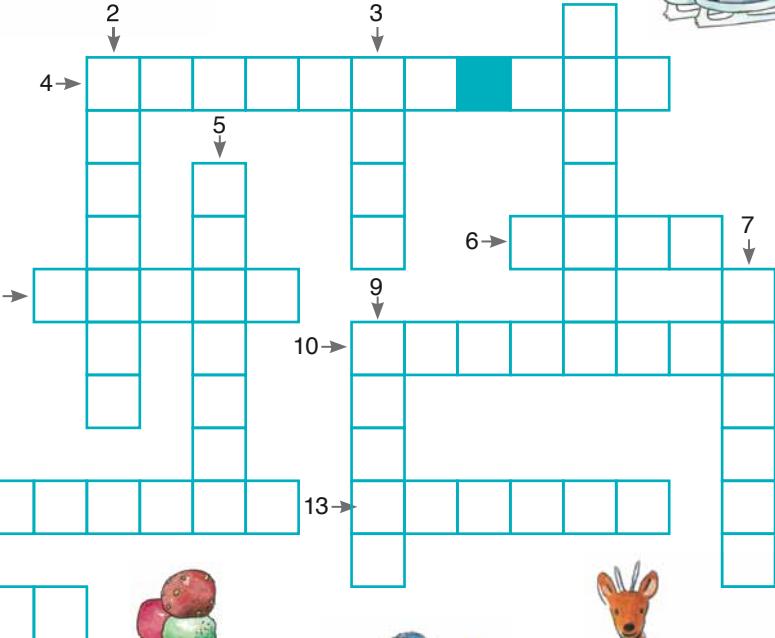
3



1



6



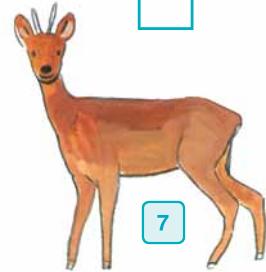
11



14



5



7



13



8

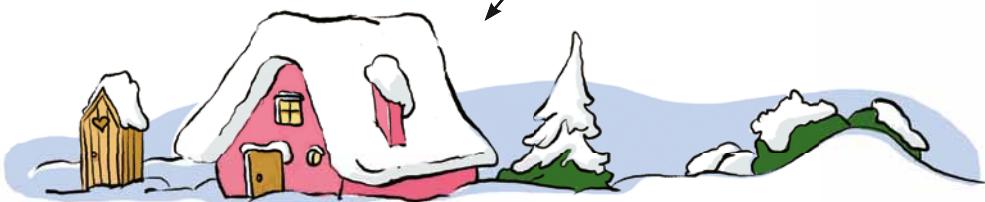
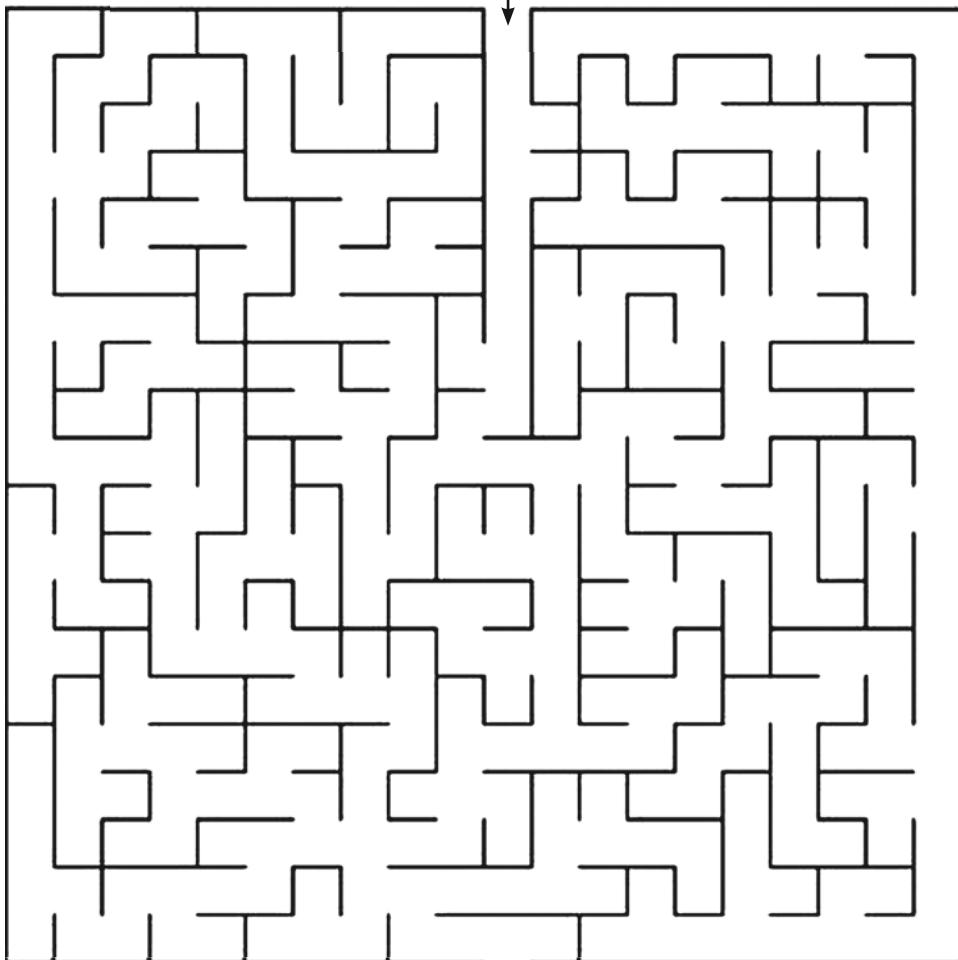
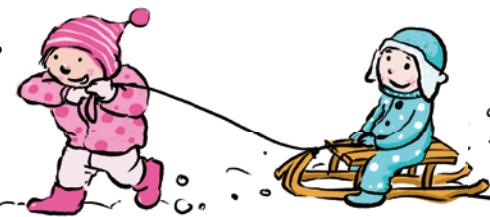


9

Labyrint

Kak písízotej góleši k swójomu domoju?

Wie gelangen die Kinder zum Haus?



Starkeje twarožkowy mazańc

Wopytajšo
raz ten słodny
mazańc z casow
našich star-
kich!

Pšicyynki

kšac 1:

- 180 pšenicneje muki typa 405
- 75 g cukora
- 100 g butry

kšac 2:

- 50 ml mloka
 - 1 pakšík waniljowego pudinga (pulbjeř)
 - 1 pakšík waniljowego cukora
 - 175 g cukora
 - 1 tłycka pjaceńska pulbjerja
 - 5 jajow
 - 750 g twarožka (20 % tucnego)
 - 2 tłyce citronoweje mězgi
- kšac 3:**
- 200 ml zmjatany (Sahne)

Pšigótowanje:

kšac 1:

Z muki, cukora a butry ze zaměseňskeju kokulku (*Knethaken*) rucnego miksera babine šesto (*Mürbeteig*) zgótowaś. Pótom 30 minutow wustudnuś daś (*abkühlen lassen*).

Eine Springform (26 cm) mit Backpapier auslegen, dann den Teig auf einer bemehlten Arbeitsfläche ausrollen und in die Form legen.

Tsi centimetry wusoku šestowu kšomu wuformowaś. Pótom pjac na 180 °C natopiš.

kšac 2:

Die Milch mit dem restlichen Zucker glatträhen, danach alle übrigen Zutaten – außer der Sahne – unterröhren.

kšac 3:

Zmjatanu napšosto biś (*steifschlagen*) a pódměšaś. Masu do rozskóćneje formy (*Springform*) daś, pótom 60 minutow pjac. Pó pótrjebje masu pökšyś w tom casu, aby mazańc njewoodował pšešamny (*zu dunkel*).

Dajšo se zestozes!



Slinik lězo
w zymje wiśnianu
(Kirschbaum) góřej. To wiži
ptašk a se joho pšaša: „Co
ga tam cyniš?“ Slinik na to:
„Com wišnje jěsc.“ Ptašk měni
k tomu: „Ale na bomje něnto
žedne wišnje njejsu.“ „Něnto
nic, ale gaž bužom
góřejce, jo.“

„Měto, wěš ty,
kak naš pjas lđgajo
(lügen)?“ „To ga
scełego móžno njejo!“
„Ně? Pótom glédaj:
,Arko! Kak gótoujo
kócka?“ „Na to pjas:
„Waw waw
waw!“

Jaden tankownik
(Tankwart) k dru-
gemu: „Znajom doněn-
ta tří kategorije jěz-
dárjow: Te předne
myju swójo awto sa-
mi a te druge dawajau
swójo awto myś.“
„A tšeša kategori-
ja?“ „To su te, ako
cakaju na dešć.“

ROZWĘZANIE

- b. 2**
- b) 301
- b. 16, 17**
- 1b 2a 3c 4a 5a 6b 7a
8b 9b 10c
- b. 24, 25**
- 1.b. 2.a, 3.b, 4.b, 5.c
- b. 22, 23**

1 rozpuķujuciwyj wjerbowy
pupk – aufsprüngende Weidenknospe P / z pówteřšow
puchorje pód lodom – Luft-
blasen unter dem Eis E f /
3 badak – Klette A / 4 rja-
schenowa packa – Pfirsich-
kern U / 5 majskej bruk –
Maikäfer E / 6 domocyk sli-
nika – Schneckengehäuse N / 7 pšekšajany ropkaty
kat – durchgeschnittenner
Wirsingkohl
A / 8 tupa kopšiwa – Taubnessel
U / 9 magnolija – Magnolie G /
10 chóščowa / chóščinska kwí-
šonka – Ginsterblüte E
PFAUENAUGE



Nan jo swóje
žiši gromadu wołał.
Něnto se jich pšaša:
„Chto jo był nejpilnejšy?
Chto jo wšo gótował, což
jo mama póstajila (an-
ordnen)?“ Žiši w cho-
rje wótegranują:
„Ty, papa!“

„Sofija, sy ty
papagajoju toś te
grozne (hässlich) słowa
nawucyla?“, pšaša se mama
wulékana (erschrocken). „Ně,
ně, mama,“ měni žówka,
„som jomu jano wujasnila,
kótare słowa njesmějo
groniš.“

Marko a Anja
se wažitej wó wět-
šy kusk forty. Maš to
slyšy a mjená (schimp-
fen): „Zjadnajtej se ga-
skónicje!“ Na to žówco
wótegranja: „Smej daw-
no wobjadnej. Mój bratš
co wětšy kusk –
a ja teke.“

Maš k synoju:
„Ow jej, Jan, twóje
censury su napšawdu ka-
tastrofalne. Co dejm jano k to-
mu groniš?“ Syn na to: „To,
což pšecej groniš, mama.“
„Ach, a co pšecej gronim?“,
co maš wěżeś. „Głowna
wěc jo, až sy stro-
wy, mój mały.“

How maš,
mój syn. Za sněg-
rumowanje bóžko nje-
dajo hyšći žednu
app.



Wudawa:

Domowina z. t. –

Rěčny centrum WITAJ

Póstowe naměsto / Postplatz 2

02625 Budyšyn / Bautzen

tel.: (0 35 91) 55 04 00

Redakcja „Płomje“:

Bernd Melcher (zagronity redaktor)

tel.: (03 55) 48 57 64 49

e-mail: plomje@witaj.domowina.de

Nakładnistwo:

Ludowe nakładnistwo Domowina /
Domowina-Verlag GmbH

Sukelska droga /

Tuchmacherstr. 27

02625 Budyšyn / Bautzen

tel.: (0 35 91) 5 77-24 2

Wugótowanje:

Thomas Fiebiger

Beatrice Giebelhäuser

Šíšć:

Wagner Digitaldruck
und Medien GmbH Nossen

Wašnja wuchadanja a plašizna:

„Plomje“ wuchada

11 razow wob lěto

Plašzna lětnego abonenmenta:

6,60 €

Plašzna za jadnotliwe wudaše:

0,70 €

Skazanki / Rozširjenje:

Ludowe nakładnistwo Domowina /
Domowina-Verlag GmbH

Sukelska droga / Tuchmacherstr. 27

02625 Budyšyn / Bautzen

tel.: (0 35 91) 5 77-26 3

e-mail: vertrieb@domowina-verlag.de

ISSN 0136-2594

Vertriebskennzeichen:

2B 10553 E

Domowina z. t. z Rěčnym centrum WITAJ spěchju se wót Založby za serbski lud, kótaraž dostawa
lětnje pódprěu z dankowych srédkow na zaklaze góspodařskich planow, wobzamknionych wót
Nimskego zwézkowego sejma, Krajnego sejma Bramborskeje a Sakskego krajnegego sejma.



Založba
za serbski lud
Stiftung
für das sorbische
Volk



Z luštom a lúbosću

– ZA TO SERBSKE –

Chto ja som

Mě se groni **Josephine Dušcyc**. Som 29 lét stará a póchadam z Bórkow / Burg. Tam som teke 13 lét do šule chóžila. Pó šuli som na lipsčańskiej uniwersiše ceptaŕstwo studérowała. Referendariat som absolwérowała w Zakladnej šuli Kšíšow. Som ceptaŕka za serbščinu, matematiku, nimščinu a pširodowědu (*Naturwissenschaft*). Móžom teke bilingualne wuwucowaś. Pó referendariaše som byla ceptaŕka w tšupcańskiej zakladnej šuli. Něnto žélam zasej w kšíjojskej zakladnej šuli.

Ja a dolnoserbska rěc a kultura

Som z dolnoserbskeju rěcu wótrosła. Mój starki jo był gójc w Bórkowach a jo Serb. W praksy a teke na woglédach do domu (*Hausbesuch*) jo casy z maminorečnymi pacientami serbski se rozgranjał. Žinsa hyšći pitšku powěda tu rěc. W šuli som tšinasco lét serbski wuknuła. W sekundarnem schójzeńku I jo nas jano hyšći tých wuknikow w serbskej wucbje było.

Pózdzej, w sekundarnem schójzeńku II, som jadnučka wuknica byla. Se wě, až jo wucba pšež to kradu intensiwna byla a až jo ceptaŕka mě wjelgin spéchowała. Dolnoserbska rěc jo wjelgin wažna za mnjo a com pšež swojo žělo k tomu pšinosowaś, aby ziši ju wuknuli a chopili jeje gódnотu z casom cesćiš (*ihren Wert mit der Zeit schätzen lernen*). Teke serbske nałogi som pšecej rada swěšiła. Pjerwej w Bórkowach som sobu cynila pši kokoše a zapusće. Som gjarda nosárka serbskeje drastwy. Mam bursku a swěžeński drastwu. Kužde lěto, gaž jo bórkojski domowniski a drastwiny swěżeń, cynam sobu pši swěžeńskiem pšešegu.

Co mam hyšći přeđk, co com na kuždy pad w tom žywjenju hyšći dojšpiš

Mam partnerja a góle. Twarimy dom a se wjaselimy, až w njom bužomy bydliš. Mójo žycenie jo, až wóstanjomy strowe.